

הרישומים הפיגורטיביים של משה גרשוני 16.1.-22.2.20

ייתכן שעבור מי שאינו מצוי קרוב מאד אל מכלול יצירתו של אבא שלי, משה גרשוני (להלן "גרשוני"), תהווה כותרת התערוכה הזו מעין הפתעה. עד עתה, לא הרבה ממוקירי יצירתו של גרשוני - ואפילו כאלה שעקבו אחרי פועלו מקרוב במשך השנים - היו מודעים לכך שקיים בכלל גוף עבודות, מרשים בממדיו, שניתן לתת לו את הכותרת "הרישומים הפיגורטיביים של גרשוני": למעלה ממאתיים רישומים, חלקם גדולים למדיי בעיפרון או בפחם על נייר, שנעשו מתוך התבוננות ישירה במודל עירום.

גרשוני יצר את הרישומים הללו במסגרת קבוצה שנפגשה באופן קבוע כדי לרשום ממודל, בסטודיו הישן (אז חדש) שלו, ברח' ג'ורג' אליוט בתל-אביב. המסגרת הזו התקיימה במשך תקופה ארוכה למדיי (קשה לקבוע היום בדיוק את אורכה) אי שם באמצע שנות השמונים של המאה הקודמת, וקיבצה הרכב משתנה של ידידים ומכרים, עמיתים ותלמידים לשעבר סביב גרשוני עצמו למפגשים בני כמה שעות בכל פעם, בתדירות של פעם בשבוע או שבועיים, כדי לרשום במשך כמה שעות מהמודל המשותף. ה"פוזות" של המודל היו קצרות יחסית, וכל מפגש כזה הוליד כמה וכמה רישומים. אני משער, ויודע מניסיוני שלי, שחלק מהאטרקציה שבמפגשים האלה היה ה"חברותא" בעבודה בצוותא מאותו מודל באותו זמן, על אותה תשתית ומאותו בסיס משותף. "חברותא" כזו יכולה בהחלט להציע מפלט רגעי מן הבדידות המזהירה בעבודה הפרטית בסטודיו לבד, וההיאבקות במלאכים ובשדים הכרוכה בה.

בחלל המרתף ששימש כסטודיו, אפולולי וטחוב בחצר האחורית של הבניין המוזנח ברחוב ג'ורג' אליוט, התקבצו בכל מפגש כזה כארבעה או חמישה רשמים ורשמות מסביב למודל (גבר או אשה, שחלקם חזרו בקביעות, אחרים הופיעו למפגשים בודדים בלבד). גרשוני היה אז בשלב האינטנסיבי ביותר של עבודתו, בעיצומו של מהלך "החזרה לציור" שאפיין את עבודתו מ-1980 (אז ייצג את ישראל - ביחד עם מיכה אולמן - בביאנלה של ונציה) ואילך, לאחר שזנח את האמנות המושגית ואת המינימליזם של שלהי שנות השישים ושנות השבעים. כך שבכל מפגש רישום כזה הופיעו ציורים חדשים, עזי מבע, מפוזרים כתפאורה סביב קבוצת הרשמים בעודם עובדים מהמודל במרכז החדר, על הקירות ועל הרצפה, חלקם טריים, מהלילה הקודם או זה שלפניו, ממלאים את החלל הלא גדול בשאונם הדומם.

גרשוני נתפס בעיני רבים כאמן מודרניסטי מובהק, שפעל בתוך הזירה של ה"אוונגרד". רבים מן הסתם יביעו תמיהה על רצונו ונכונותו להתמיד באותה פרקטיקה "ארכאית", שלכאורה אבד עליה הכלח, של הרישום מהמודל, ולקייחיתו על עצמו את הדיסציפלינה המחייבת הזו. עם זאת, מי שהכיר אותו מקרוב ידע עד כמה הוא מחובר, בנימי נפשו ממש, אל המסורת הגדולה של הציור האירופאי הפרה-מודרניסטי, הציור של הרנסנס והבארוק. בבחירתו לרשום, ברצינות ובמחויבות, מתוך התבוננות ישירה בגוף האדם העירום, הוא מצא את עצמו באחת ממשירי מסורת ומשתתף ב"פולחן" שהיווה את התשתית לחניכותם ולפועלם, ואת הפרקטיקה השוטפת, של כל הציירים האהובים עליו, ממזאצ'ו ועד מאטיס.

ועם זאת, הרישומים הפיגורטיביים של גרשוני אינם "אקדמיים" (במובן הרע של המילה) כלל: הם אינם מנסים לאמץ שפה רישומית קיימת ומוכנה לשימוש, ואינם מנסים לחקות את מראית-העין של רישומים גדולים מן העבר, "לרשום כמו" רשם זה או אחר. הם גם אינם מנסים ואינם מתיימרים לעמוד בסטנדרטים של "תקינות" כזו או אחרת. הם באים אל המודל כאל מעיין נובע, באר מים חיים, בניסיון לדלות ממנו התחלה חדשה. הם מנסים, מתוך מודעות לא-נאיבית, ועם זאת בכנות גדולה, ובפשטות, לבנות גשר אל תפיסת-עולם הומניסטית שהייתה ואיננה עוד.

הרישומים רובם ככולם נעשו בעיפרון או עיפרון פחם, על נייר מסוגים שונים, בד"כ נייר עיתון זול, אבל גם נייר כרומו מבריק ובגדלים משתנים. עם זאת, יש בהם הומוגניות ועקביות כמעט מפתיעה מבחינת השפה הרישומית שנעשה בה שימוש: שפה קווית מעיקרה, כשהקו הוא נזיל, רוטט, פתוח, מחפש דבר מה שוב ושוב, תמיד מחפש, כל הזמן מחפש. הצייר שיר שבדרון - אחד המשתתפים הקבועים בקבוצת הרישום בסטודיו של גרשוני - אמר לי פעמים רבות על הרישומים האלה שהם מזכירים לו את רישומי ההכנה של טינטורטו. וזו אכן

גלריה גבעון לאמנות
Givon Art Gallery

השוואה מדויקת בעיניי: כמו אצל הצייר הונציאני הסוער בן הרנסנס, גם רישומי העירום של גרשוני טעונים באנרגיה מתפרצת, אירוטית במהותה. הכל בתנועה. היד מתרוצצת על פני הנייר, העין משתוקקת לגעת, היד הופכת להמשכה של העין.

הרישומים האלה מחויבים להתבוננות, כמו גם לייצוג. יש בהם נסיון כנה להתמודד עם בעיות יסוד של פרספקטיבה והקצרה, וגם אם הם מנהלים משא-ומתן מסוים עם האנטומיה האנושית, הם עושים זאת מתוך תחושה ברורה של כבוד. מאידך, אין ולו באחד מהם שמץ של ניסיון להוסיף טונאליות - כתמיות, אורצל (Chiaroscuro) - לשפה הקווית הבסיסית שכל הרישומים משתמשים בה. נהפוך הוא, נדמה שיש בהם ויתור מוחלט על האמצעים האלה, שבעזרתם רשמים מיומנים יוצרים ברישומים שלהם תחושה של נפח ומסה, ומתגברים את הערכים הפלסטיים. נראה כאילו הדבר כלל לא עולה בדעתו של גרשוני הרושם, או שהוא נראה לו לחלוטין מחוץ להישג ידו. הוא מסתפק בקו, רושם ביד רועדת רישומים מגושמים משהו, לחלוטין לא אלגנטיים, חפים מכל נטייה לסגן, קורנים מרוב אותנטיות, הנעשים מתוך צורך נואש לגעת, לדעת.

קשה לומר מה היה מעמדם של הרישומים הללו בעיני גרשוני עצמו: הוא טרח לשמור אותם ולאסוף אותם במגירות הסטודיו, בשעה שיכול היה גם לא לעשות זאת, ועם זאת הוא מעולם לא הציג אותם בתערוכות, בודאי לא כגוף עבודות לכיד, ולא הציע אותם למכירה. הם היו צד מינורי, זניח לכאורה, של עבודתו באותן שנים ובכלל. גם עבודתם של רבי האמנים מן העבר, נחלקה תמיד לחלק ציבורי ולחלק פרטי, וכל אותם רישומי הכנה, מתווים וסקיצות, שאנו מתענגים כיום על הספונטניות והטריות שבהם, לא נחשפו לקהל הרחב בחייו של האמן. עם זאת הזיקה בין אותם רישומי הכנה של טינטורטו שהזכרתי קודם, לדוגמא, לבין ציוריו וציורי הקיר שלו - הצד הציבורי של יצירתו - היא ברורה ומובנת מאליה הרבה יותר מאשר אצל גרשוני, - שם היא טעונה בירור.

נדמה שגרשוני עצמו חש בזאת, וניסה באופנים שונים, במודע או שלא במודע, לצמצם את הפער בין מכלול עבודתו והאספקט הציבורי שלה לבין הפרקטיקה ה לכאורה זניחה של הרישום מהמודל. הוא "טיפל" בחלק מהרישומים הצנועים הללו כפי שאפשר לראות גם בתערוכה זו - והוסיף להם "נגיעות" שנעו על מנעד שלם. מסימבולים או אורנמנטיקה שהעסיקו אותו באותו זמן גם בעבודתו האחרת, העיקרית וביטויים מילוליים שגם הם הופיעו באותו זמן בעבודות הייצוגיות, ועד כיסוי כמעט מוחלט של הרישום הפיגורטיבי בתוספות של ציור, או שיבוץ והדבקה של הרישום כולו ו"אריגתו" לתוך ציור גדול ושפתני יותר. לא תמיד נעשה הדבר בצורה ספונטנית לאחר הרישום או אחרי שהמפגש הסתיים והמודל הלך/כה, ונראה שהרישומים הללו המשיכו להעסיק אותו, לעניין אותו ולהשפיע עליו עוד זמן רב לאחר שנעשו, ולאחר שפעילותו ומעורבותו בקבוצת הרישום חדלה.

אני עצמי נטלתי חלק בכמה ממפגשי הרישום ההם בסטודיו של גרשוני בשנות השמונים. הייתי נער או בחור צעיר, בתיכון או בצבא, ואף שרשמתי כל הזמן מתוך דחף פנימי, מילדות, הייתה עבורי ההתנסות הזו של לרשום מהמודל ביחד עם הציירים והציירות המבוגרים והמנוסים בהרבה ממני, ובמיוחד ביחד עם אבא שלי, בבחינת תגלית מרעישה וחוויה מכוננת. לא יכולתי אז לדעת או לדמיין שלימים אהפוך למורה לרישום ולציור שהעבודה ממודל עירום ביחד עם התלמידים היא לחם-חוקו, ושאתרגל את הפרקטיקה הזו שנים ארוכות. במובן מסוים אני מבין שהמשכתי לרשום מהמקום בו הוא הפסיק.

אני תוהה כיצד היה גרשוני מגיב עכשיו לכך שאנו מייחדים תערוכה שלמה לרישומים הפיגורטיביים שלו, שנים כה רבות לאחר שנעשו. ייתכן והיה מסתייג ואפילו מתחלחל מהיומרה הכרוכה בכך. יחד עם זאת, אולי היה חש קורטוב של גאווה ונחת מכך שהרישומים הללו שנעשו מתוך צורך אותנטי, כתרגול לשמו, וללא כל ציפיה לגמול או תמורה נמצאו ראויים אף הם לעמוד לצד יצירתו המוכרת יותר, ואף להאיר עליה מזווית חדשה לא צפויה.

ארם גרשוני